

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-84>

УДК 378.14:811.111

Межуєва І.Ю.

Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

Анотація. Інтеграція України у світову спільноту та розширення співпраці з зарубіжними країнами значно підвищили можливість створення контактів між представниками різних соціальних та вікових груп. В сучасних умовах англійська мова для спеціальних цілей стала обов'язковою складовою професійної підготовки кваліфікованого інженера. Були розглянуті труднощі та проблеми з якими стикаються вчителі під час викладання, а також теоретичні роботи щодо деяких аспектів навчання англійської мови для спеціальних цілей. Однак, погляди розділилися і особливості викладання англійської мови для спеціальних цілей майбутніх інженерів залишаються мало вивченими. Мета статті – розглянути особливості викладання англійської мови для спеціальних цілей з метою підвищення ефективності навчального процесу майбутніх інженерів. Формування лексичної компетентності має здійснюватися під постійним наглядом викладача. Зазначається, що до викладача англійської мови для спеціальних цілей пред'являються особливі вимоги, який крім знання мови, повинен мати базу знань профільних дисциплін, які студенти вивчають на конкретному навчальному курсі.

Ключові слова: англійська для спеціальних цілей (ESP), професійна компетентність, термінологія, автентичні матеріали, рівень володіння мовою.

Mezhuyeva Iryna

SHEI «Pryazovskyi State Technical University»

PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH AS A LANGUAGE FOR SPECIAL PURPOSES FOR FUTURE ENGINEERS

Summary. Integration of Ukraine into the world community and expansion of cooperation with foreign countries significantly increased the possibility of contacts between representatives of various social and age groups. In the current conditions English for special purposes has become an obligatory component of professional training for a modern engineer. In the course of the work, various definitions of the concept “a foreign language for special purposes” were studied. The difficulties and problems encountered by teachers while teaching English as a language for special purposes were indicated. Theoretical works on some aspects of teaching English as a language for professional purposes were considered. However, the views are separated and the peculiarities of teaching English as a language for special purposes for future engineers remain little studied. The purpose of this article is to consider the peculiarities of teaching English as a language for special purposes in order to improve the effectiveness of the teaching process for future engineers. It is mentioned in the article that teaching English as a language for special purposes must be started only after the students will get knowledge of basic subjects. Without such a base, students will have difficulty in mastering the course of a professional foreign language since they will not know specialized terminology. The formation of lexical competence should be under the constant teacher's control. Since professionally oriented vocabulary is studied on the basis of special texts their selection should be targeted and careful. It is noted that special requirements are imposed on the personality of the ESP teacher, who, in addition to the knowledge of the language, must have basic understanding of the profiling disciplines studied by students in the specific training course. The author draws attention to the need to integrate foreign language with core disciplines, to select the contents of teaching materials carefully, to combine traditional and innovative teaching methods, to use authentic materials during training. All these components of the learning process will contribute to improving the quality of teaching English as a language for special purposes for future engineers.

Keywords: English for special purposes (ESP), professional competence, terminology, authentic materials, language proficiency.

Постановка проблеми. Інтеграція України в світову спільноту як рівноправного учасника, розширення співробітництва із зарубіжними країнами значно збільшили можливість контактів для представників різних соціальних і вікових груп. З'явилися реальні умови для отримання освіти і роботи за кордоном, для просування українських товарів і послуг на світовий ринок. Унаслідок цього змінилася роль іноземної мови в суспільстві. Англійська мова перетворилася з навчального предмета в базовий елемент сучасної системи освіти, в засіб професійної реалізації особистості.

У сформованих сучасних умовах англійська мова стала реноме освіченої людини і частиною

підготовки висококваліфікованого фахівця будь-якої галузі народного господарства. Сучасний фахівець повинен вміти освоювати все зростаючий потік інформації не тільки на своїй рідній мові, а й мати можливість отримання нових відомостей, доступних світовій спільноті. Володіння іноземною мовою на рівні, достатньому для професійного спілкування, дозволяє працювати з літературою на іноземній мові для своєчасного знайомства з новими технологіями, відкриттями, винаходами, а також здійснювати усні та письмові контакти з зарубіжними партнерами як загально-гуманітарного, так і професійного плану, публікувати свої наукові роботи в іноземних на-

укових журналах. Іншомовна професійна компетенція є однією з вимог сучасного суспільства до молодих спеціалістів і обов'язковим компонентом професійної підготовки сучасного інженера.

Виходячи з вищевикладеного актуальність навчання майбутніх інженерів професійної англійської мови не викликає сумніву. Однак особливості, які виникають в ході навчання студентів технічного вузу англійської мови як мови для спеціальних цілей, залишаються мало вивченими. Недостатня розробленість проблеми навчання англійської мови як мови професійного спілкування визначили вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання іншомовного професійного спілкування – одна з найактуальніших проблем сучасної вищої освіти. Сьогодні вже є монографії з теорії англійської для спеціальних цілей (ESP), розроблені спеціальні методики викладання ESP, ведуться різноманітні дослідження. Аналіз теоретичних робіт свідчить про те, що деякі аспекти навчання англійської мови як мови професійного спілкування вивчалися і продовжують вивчатися вітчизняними та зарубіжними дослідниками, в тому числі: сутність мови для спеціальних цілей і зміст професійно орієнтованого навчання іноземної мови (О.І. Комарова, З.І. Коннова, Т.Н. Хомутова, Т. Дадлі-Еванс, П. Робінсон, А. Уотерс, та ін.); принципи, зміст і організація професійно орієнтованого навчання іноземної мови (Е.А. Китманова, Г.М. Ловцевіч, Л.В. Макара, О.М. Мутовкін, А.Л. Назаренко та ін.).

Окремо необхідно відзначити дослідження Р.П. Мільруд, в яких розглядаються різні аспекти навчання іноземної мови з точки зору розвитку мовної та професійної компетентності, що орієнтуються на майбутню конкретну діяльність учнів. Психологічні особливості оволодіння іноземною мовою виявляли Г.Е. Ведель, Ж.А. Вітлін, І.А. Зимова, А.А. Леонтьев та ін. Здатність студентів технічних вузів проникати в зміст іноземного тексту досліджувалася в роботах Є.І. Бейдер, П.І. Зінченко та ін.

Прихильники використання ранньої професіоналізації мовної підготовки Є.В. Воевода, Е.І. Зіміна, А.А. Кизима, Т.В. Коломієць вважають, що це дозволяє змінити підхід до навчання іноземної мови, коли студенти мотивовані на його вивчення, коли одиницею навчання стає професійний текст, коли вміння вести бесіди, складати діалоги формується на професійному змісті, коли оптимізовано вивчення граматики (розгляд граматичних тем відбувається в залежності від того, яке граматичне явище переважає в даному професійному тексті). Однак погляди на викладання англійської мови для спеціальних цілей розрізнені, що викликає необхідність подальшого вивчення теорії та особливостей навчання професійної іноземної мови та іншомовної лексики, як складових в освітньому процесі в немовному вузі.

Постановка завдання. Розглянути особливості навчання англійської мови як мови для спеціальних цілей з метою підвищення ефективності процесу її викладання для майбутніх інженерів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні викладання іноземних мов переживає дуже складний період корінний переоцінки, перегляду цілей, завдань, розробки нового навчально-методичного

матеріалу, методів і технологій навчання, прийомів викладання. Це пов'язано з тим, що однією з характеристик сучасного навчального процесу іноземної мови в вузі є його професійна спрямованість.

В даний час англійська для спеціальних цілей викладається в усьому світі за різними напрямками. Починаючи з 60-х років минулого століття, коли вперше заговорили про ESP як про окремий напрямок викладання англійської мови як іноземної, даний аспект навчання англійської мови помітно розвинувся і зайняв лідируючі позиції в викладанні англійської для професійних цілей. У науковій літературі можна зустріти різні визначення поняття «навчання іноземної мови для спеціальних цілей»: мова спеціальності, мова для професійних цілей, профільно-орієнтована мова, професійна або професійно-орієнтована мова. У наведеному нижче визначенні, на наш погляд, відбивається його основна відмінність від загальноосвітньої іншомовної підготовки. «Під професійно-орієнтованим розуміється навчання, що будується з урахуванням потреб учнів при вивченні іноземної мови, що диктуються особливостями майбутньої професії або навчальної спеціальності, які, в свою чергу, вимагають його вивчення» [1, с. 6]. У даній статті ми проаналізуємо основні особливості навчання майбутніх інженерів мови спеціальності.

Однією з найважливіших особливостей, яку повинен враховувати викладач в процесі навчання, є наявність у студентів базових знань з профільюючих дисциплін. Без наявності цієї бази студенти можуть відчувати великі труднощі при оволодінні курсом професійної іноземної мови, оскільки вони не будуть знати спеціалізовану термінологію навіть рідною мовою і, відповідно, не зможуть успішно виконувати запропоновані їм завдання.

В ході викладання англійської для спеціальних цілей мова повинна бути представлена не як предмет, який буде вивчений в ізоляції від реального використання, ні як механічне вміння або навички, які треба розвинути. Навпаки, англійська мова має бути представлена в справжніх контекстах, щоб використовувати її в тих функціях, які повинні будуть виконуватися при вивченні спеціальності або в подальшому на робочих місцях. Тому вважаємо за доцільне починати вивчення професійної іноземної мови тільки після того, як студенти отримали основні знання зі спеціальних дисциплін, тобто після проходження курсу «Вступ до спеціальності».

Англійська для спеціальних цілей (ESP) об'єднує предмет спеціальності і викладання англійської мови. Заняття ESP показують студентам, як зміст предмета спеціальності допомагає їм вивчити англійську мову швидше, а викладач може, таким чином, максимально використовувати ці знання студентів. Студенти покращують пізнання в англійській мові через сферу, яка відома і зрозуміла їм. Це означає, що вони можуть також використовувати матеріал, що вивчається на заняттях ESP і на заняттях зі спеціальності. Такий підхід збільшує зацікавленість студентів у матеріалі, що вивчається при проходженні курсу навчання.

Однак у студентів можуть виникати деякі труднощі у вивченні матеріалів ESP через лексичні складності наукових текстів за фахом. Розглянемо ще одну особливість навчання ESP – формування лексичної компетенції.

Даний процес повинен постійно перебувати в полі зору викладача. Лексика в цілому є найважливішим пластом в системі мовних засобів. Це означає її важливе місце на кожному занятті з мови. Більш того, систематичне накопичення, розширення і активне застосування словникового запасу є одним з найголовніших завдань при навчанні англійської мови для спеціальних цілей. Значимість правильного володіння лексикою неодноразово підкреслювалася висловлюваннями психологів і методистів. Складно спілкуватися без знання граматики важко, однак без знання слів спілкуватися неможливо, не можна ні висловити, ні зрозуміти найелементарніших фраз. Від обсягу словникового запасу залежить успішність фахівця, адже за допомогою слів він спілкується з людьми, вирішує конкретні завдання і проблеми, переконує опонентів і відстоює свою точку зору. Чим більше слів він знає, тим точніше і ясніше він висловлює свої думки, тим успішніше в професійному плані він стає.

Однією з основних причин слабого володіння іншомовною лексикою, що спостерігається у майбутніх інженерів, на наш погляд, є недостатня розробленість деяких питань методики навчання англійської мови для спеціальних цілей. До таких питань відноситься методика формування лексичних навичок і розробка системи вправ для ефективного навчання лексиці. Справа в тому, що лексичний навик, як і будь-який інший навик має свою специфіку. Необхідно брати до уваги психолінгвістичні основи, стадіальність і умови роботи, ретельно виконувати підбір адекватних прийомів. Відомо, що в основі володіння словом лежить ціла система зв'язків. Про це йдеться в роботах з фізіології (Н.П. Бехтерева), психології (І.А. Зимня), психолінгвістики (А.А. Леонтьєв). У методиці вказується на те, що мережа зв'язків іншомовного слова не виникає стихійно шляхом перенесення з рідної мови, а повинна формуватися заново [2, с. 17]. Відомо, що професійно-орієнтована лексика вивчається, головним чином на основі текстів, тому ще однією особливістю навчання майбутніх інженерів англійської мови як мови для спеціальних цілей є цілеспрямований і ретельний відбір цих текстів.

Спеціальний текст – це текст, який містить відомості, факти, дані економічного аналізу, основні розділи теорії, рекомендації та досягнення галузей наук. До них можна віднести наукові, ділові, технічні та інші тексти за фахом. Текст повинен бути орієнтований на останні досягнення в тій чи іншій сфері людської діяльності, своєчасно відображати наукові досягнення в сферах, що безпосередньо чіпають професійні інтереси майбутніх інженерів, надавати їм можливість для подальшого професійного зростання.

Найпростішим і досить ефективним завданням для вивчення професійно-орієнтованої лексики студентами є відповіді на питання з професійної тематики на мові, що вивчається. При відповіді на такі питання студенти актуалізують як іншомовні, так і професійні знання. Відповідаючи на питання, що вимагають міркування і висловлення власної думки, студент аргументує свою точку зору, застосовуючи для цього мовні засоби.

Найбільш складною формою як аудиторної, так і самостійної роботи студентів вважається короткий переказ прочитаного тексту за фахом, аналіз і оцінка змісту тексту для вилучення необхідних

відомостей. Таким чином, оригінальний текст є одним з джерел знань за професією, а вторинний, створений студентами, являє собою закріпленний у мовній формі результат розумового дії. Виклад змісту прочитаного іншомовного тексту – це одночасно мета та процес, метод і результат. Методика викладання на матеріалі професійних текстів дозволяє вважати текст вищою одиницею навчання.

Крім того, важливою складовою успіху в процесі навчання англійської мови для спеціальних цілей є якість і ретельний відбір методичних посібників: необхідно використовувати підручники і навчальні посібники, розроблені саме для конкретних спеціальностей. При використанні таких підручників є певні труднощі. У той час як для майбутніх фахівців з деяких напрямків (юридичного, економічного, інформаційних технологій) вже створено і апробовано достатню кількість посібників і підручників, і у викладачів не виникає великих проблем з їх доступністю для студентів, але в більш вузьких напрямках («Хімічна технологія», «Теорія металургійних процесів» і т. ін.) існує брак таких навчальних матеріалів.

Важливо відзначити, що методичні матеріали повинні стосуватися не тільки основ майбутньої професії, а й відображати недавні досягнення в даній сфері, винаходи, наукові відкриття, інновації, які безпосередньо відносяться до цієї професійної діяльності. Це буде сприяти удосконаленню професійної майстерності. Джерелами автентичних професійно-орієнтованих матеріалів для використання на заняттях все частіше стають газети *The Financial Times*, *The Economist* і *The Economic Times*, а також інтернет-портали телерадіомовних компаній *BBC* і *CNN*.

Для відбору професійно-орієнтованих текстів використовуються критерії, розроблені І.А. Гусейновою, а саме: канал поширення інформації (друкований, електронний); характеристика цільової аудиторії (фахівці, неспеціалісти, масовий реципієнт); жанрове розмаїття текстів з урахуванням ознак наративності і аргументування; варіювання мікроструктур (тем); національно-культурна специфіка [3, с. 28].

Автентичні матеріали мотивують учнів, тому що вони більш цікаві внутрішньо і є великим стимулом для навчання, ніж штучні або неавтентичні. Ще одне питання, на яке необхідно звернути увагу при навчанні англійської мови для спеціальних цілей, це професійна підготовка викладачів.

Традиційно вважається, що мову професії може викладати будь-який викладач, який знає термінологію цієї професії. Досвід показує, що викладачі ESP повинні бути добре обізнані про зміст спеціальності, щоб навчання англійській мові в професійних цілях досягало поставлених завдань, які полягають у тому, щоб підготувати студентів до вільного використання англійської мови в їх професійному майбутньому. Викладач ESP повинен бути зацікавлений в удосконаленні процесу викладання, в практичному застосуванні студентами знань, як в галузі іноземних мов, так і в професійній сфері.

Проблема підготовки викладачів англійської мови для спеціальних цілей, що володіють як комунікативною, так і спеціальними компетенціями не вирішена досі, і система їх навчання поки що не склалася і не функціонує. Тут можуть допомогти спеціальні курси підвищення кваліфі-

кації як за мовою професії, так і з профілюючих дисциплін, що вивчаються студентами по конкретному напрямку підготовки.

Викладання англійської мови для спеціальних цілей вимагає вдосконалення існуючих методик і розроблення нових методів навчання, поєднання традиційних та інноваційних прийомів роботи. Для того, щоб домогтися успіху в своїй роботі, викладачеві потрібно знаходити і адаптувати нові технології, щоб залучити покоління Z в роботу за традиційними напрямками за допомогою мультимедійних засобів навчання та цифрових технологій, он-лайн ресурсів і мобільних додатків.

Використання різних методів і прийомів роботи (рольові та ділові ігри, дискусії, проекти, мультимедійні засоби, відеоматеріали та ін.) сприяє підвищенню ефективності викладання, а також реалізації важливої вимоги комунікативної методики «... представити процес оволодіння мовою як осягання живою іншомовною дійсністю» [4, с. 25].

Незважаючи на різноманіття представлених форм роботи, ці питання не є вирішеними в повній мірі. Викладачі ESP повинні знайти способи стимулювати інтерес студентів до вивчення мов. Для вирішення цього завдання необхідно впровадження нових освітніх методик. Однією з таких методик є інтеграція двох дисциплін – іноземної мови та предмета за фахом, яка стає можливою в процесі професіоналізації англійської мови [5, с. 272].

Такий підхід передбачає вивчення кількох профільних дисциплін англійською мовою, що дозволяє значно збільшити кількість аудиторних годин з іноземної мови, а також дає можливість знайомити студентів з новими для них темами, підходами, методами, що існують в тій професії, яку вони вивчають. Однак для впровадження подібної методики потрібно її інтегрувати в уже наявні навчальні плани і мати сформовані мовні навички у студентів, що найчастіше викликає великі труднощі. Тому в даний час для вчених-методистів розробка

інноваційних систем для навчання англійської мови як мови для спеціальних цілей в вищих навчальних закладах є одним з злободенних питань.

Виходячи з вищесказаного для підвищення якості навчання майбутніх інженерів ESP необхідно урахувати наступні особливості: захопленість і інтерес студентів до мови, що вивчається, комунікативна та компетентнісна спрямованість процесу навчання, творчий підхід до вибору методик викладання, інтеграція дисципліни іноземна мова з профілюючими дисциплінами, використання автентичних матеріалів, професійна компетенція викладача.

Висновки і пропозиції. У сучасних умовах якість вищої професійної освіти тісно пов'язана з якістю вищої мовної освіти. Тому особливістю навчання майбутніх інженерів англійської мови для спеціальних цілей у ВНЗ є освоєння програми з професійно-орієнтованої іноземної мови.

Метою навчання майбутніх інженерів англійської мови як мови для спеціальних цілей є досягнення рівня, достатнього для практичного використання іноземної мови в майбутній професійній діяльності.

Викладання іноземної мови для спеціальних цілей орієнтоване на читання літератури за фахом, вивчення професійної лексики і термінології, а останнім часом і на спілкування в сфері професійної діяльності.

У зв'язку з цим зазначимо таке: по-перше, потрібне подальше осмислення принципів професійно орієнтованого навчання іноземної мови; по-друге, необхідно скласти робочі програми з професійної іноземної мови для конкретних напрямів підготовки інженерів, використовуючи накопичений досвід; по-третє, в якості основного дидактичного засобу слід використовувати медіатексти, а інтерактивні технології повинні стати обов'язковим атрибутом навчання іноземної мови для спеціальних цілей.

Список літератури:

1. Поляков О.Г. Профильно-ориентированное обучение английскому языку и лингвистические факторы, влияющие на проектирование курса. *Иностранные языки в школе*. 2004. № 2. С. 6–11.
2. Пасова Е.И., Кузнецова Е.С. Формирование лексических навыков : учебное пособие. Воронеж : НОУ «Интерлингва», 2002. 40 с.
3. Гусейнова И.А. Принципы обучения профессиональному иноязычному общению в неязыковом вузе. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия «Педагогические науки»*. Москва : Рема, 2012. Вып. 12(645). С. 25–32.
4. Селевко Г.К. Технологии развивающего образования. Москва : Академия, 2005. 185 с.
5. Демьяненко Н.В., Ермакова Я.В. К вопросу о содержании обучения профессиональному иностранному языку в техническом вузе в условиях инновационного образования. *Молодой ученый*. 2010. № 3. С. 272–274.

References:

1. Polyakov, O.G. (2004). Profilno-orientirovannoye obucheniye angliyskomu yazyku i lingvisticheskiye faktory, vliyayushchiye na proyektirovaniye kursa [Profile-oriented teaching of the English language and linguistic factors affecting the design of the course]. *Inostrannyye yazyki v shkole*, no. 2, pp. 6–11.
2. Passova, Ye.I., Kuznetsova, Ye.S. (2002). Formirovaniye leksicheskikh navykov: uchebnoye posobiye [Formation of lexical skills: a training manual]. Voronezh : NOU "Interlingva".
3. Guseynova, I.A. (2012). Printsipy obucheniya professional'nomu inoyazychnomu obshcheniyu v neyazykovom vuze [Principles of teaching professional foreign language communication in a non-linguistic university]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. Seriya "Pedagogicheskiye nauki"*. Issue 12(645), pp. 25–32.
4. Selevko, G.K. (2005). Tekhnologii razvivayushchego obrazovaniya [Technology of developing education]. Moskva : Akademiya.
5. Demyanenko, N.V., & Yermakova, Y.A. (2010). K voprosu o soderzhanii obucheniya professional'nomu inostrannomu yazyku v tekhnicheskoye vuze v usloviyakh innovatsionnogo obrazovaniya [On the issue of the content of teaching a professional foreign language in a technical university in the context of innovative education]. *Molodaye uchenyye*, no. 3, pp. 272–274.